

OSVRT NA STANJE I MOGUĆNOSTI POLJODJELSTVA HRVATSKOG ZAGORJA

SURVEY OF POSIBILITY OF AGRICULTURE PRODUCTION IN HRVATSKO ZAGORJE

T. Žimbrek

ABSTRACT

Based on surveys carried out in the Hrvatsko zagorje region, statistical data and expert judgment, the agricultural human and capital resources, production and market characteristics have been described. In conclusion the main farming and rural development possibilities have been determined.

UVOD

Hrvatsko zagorje dio je srednjohrvatske regije.¹ U užem zemljopisnom smislu obuhvaćalo je devet općina u bivšoj teritorijalno-administrativnoj podjeli, dok sada ulazi u sastav dviju županija, Krapinsko-zagorske i Varaždinske.²

Do sredine ovog stoljeća Hrvatsko zagorje je bilo poznato po agrarnoj prenapučenosti. Mnogo ljudi na malim gospodarstvima nedovoljne uposlenosti, sitnih zemljišnih čestica, niskog dohotka i životnog standarda bile su posljedice te pojave.

Industrijalizacijom zemlje 50-tih i 60-ih kao i ekonomskom emigracijom dio poljodjelskog pučanstva kao i većina mladeži napušta gospodarstvo kao životni prostor i poljodjeltvo kao zanimanje, seli u druga područja u Hrvatskoj a i u inozemstvo.

¹ Misli se na poljodjelske regije. U srednjohrvatsku poljodjelsku regiju spada i podregija hrvatsko-zagorska.

² Bivše općine su: Donja Stubica, Zlatar-Bistrica, Zabok, Klanjec, Pregrada, Krapina, Ivanec, Varaždin i Novi Marof. Po novom područnom ustrojstvu Hrvatske, Hrvatsko zagorje je razdvojeno u dvije županije, Krapinsko-zagorsku, s 26 općina (i tri grada), i Varaždinsku, s (isto) 26 općina (i jednim gradom). Dok područje prve županije u potpunosti ulazi u hrvatsko-zagorsku podregiju, druga županija samo djelomično, budući da "obuhvaća" i dio (donje) Podravine.

Znatno se mijenjaju demografska obilježja pučanstva, posebice se smanjuje prirodni priraštaj, povećava senilizacija i feminizacija poljodjelskog pučanstva. Postupno nestaje agrarna prenapučenost, dapače može se govoriti o populacijskom pražnjenju prostora, gašenju gospodarstava i naselja.

Društveno-gospodarske značajke obiteljskih gospodarstava se mijenjaju, sve je više mješovitih gospodarstava s izvorom prihoda i izvan gospodarstva i poljodjelstva.

Depopulacija područja te neodgovarajuća agrarna politika bivše države utjecali su, uz ostalo, i na nedovoljnu uporabu poljodjelskih resursa. Broj stoke se smanjuje zbog povećane deagrarizacije. Mijenja se način stočarenja prelaskom na intenzivan tov uz neiskorištene prirodne resurse livada i pašnjaka itd.

Uzevši pedološke i hidromelioracijske značajke te rascjepkanost i usitnjenost zemljišta, Hrvatsko zagorje u cjelini nije osobito bogato poljodjelskim resursima.

OBITELJSKA GOSPODARSTVA I POLJODJELSTVO

Prosječna veličina obiteljskih gospodarstava u Hrvatskom zagorju je mala, oko dva hektara poljodjelskih površina po gospodarstvu, jako usitnjenih a obradivih, još manje.

Većina je gospodarstava mješovitog tipa pa je i poljodjelstvo više dopunska nego li glavna djelatnost žitelja.

Istraživanja o mogućem nasljedniku gospodarstva (sredinom 80-ih godina) pokazala su da će se svega 10 % obnoviti kao poljodjelska, a da čak 20 % nema nasljednika gospodarstva (ili ga ne misli zadržati), dok će se ostala obnavljati kao mješovita.³

Velika većina obiteljskih gospodarstava, i to preko 90 % ukupnog broja, ima manje od tri hektara ukupne površine zemljišta što je, zajedno s rascjepkanošću i neuređenosti zemljišta, značajni ograničavajući čimbenik za suvremenu poljodjelsku proizvodnju ovog područja.

Zemljišne resurse područja određuje slaba kakvoća i namjenska nepogodnost tala kao i posebni reljef te hidrologija u uvjetima vlažnog podneblja. Zbog toga su nužni postupci uređenja tala hidro ili/i agromelioracijom, odvodnjom i posebice zaštitom od erozije, zatim kalcifikacija kiselih tala i drugo.⁴

Poljodjelstvo ovog područja označava tradicijski, naslijeđeni način proiz-

³ Žimbek, T., Brkić, S., Kolega, A. (1990): "Socio-ekonomska obilježja obiteljskih gospodarstava zagrebačke regije", Agronomski glasnik br. 3, 1993.

⁴ Vidaček, Ž., Žimbek, T., Franić, R. (1993): Zemljišni resursi i poljodjelstvo šireg područja Hrvatskog zagorja, rukopis.

vodnje odnosno plodored u kojem je u ratarstvu najviše zastupljen kukuruz, manje žito, te djetelinsko-travne smjese na oranicama i sijeno livada, a sve to manje ili više u službi stočarstva, posebice govedarstva.

Nevelika povrćarska i voćarska pa i vinogradarska proizvodnja u velikoj je većini samoopskrbnog značaja, namijenjena vlastitoj potrošnji, uz izuzetak pojedinih vinogorja i nekoliko manjih suvremenih voćnjaka.

Stočarstvo je u većini glavna proizvodna - ekonomska djelatnost. Mali je broj naprednijih specijaliziranih stočara, uglavnom orijentiranih na tržištu proizvodnju mlijeka i tov junadi. Svinje i živad u većini se uzgaja za domaću potrošnju. Broj konja i volova je zanemarujući.

Od poljodjelskih proizvoda prodaje se uglavnom telad, mlijeko i prerađevine, nešto malo⁵ odojci i svinje, zatim povrće, voće i grožđe i sporadično neki drugi proizvodi.

Tradicijski plodored i poglavito nisko-intenzivna proizvodnja odraz su naslijeđa, nedovoljne tržišne usmjerenosti i mogućnosti, nedostatak financijskih (kreditnih) novčanih sredstava, nestašice radne snage na obiteljskim gospodarstvima i drugo.

MOGUĆNOSTI RAZVITKA POLJODJELSTVA I PODRUČJA

Opći uvjeti

Zbog nastale situacije ratnih godina 90-ih kao i obilježja gospodarske krize, strukturne odlike poljodjelstva su se u cjelini pogoršale. Pad dohotka i standarda, smanjivanje mogućnosti uposlenja i izvora prihoda izvan gospodarstva i slabe mogućnosti kapitalnih ulaganja u proširenje proizvodnje itd. neki su od čimbenika što utječu na proizvodnju i ekonomiku obiteljskih gospodarstava.

Novi političko-gospodarski sustav u državi Hrvatskoj je uvođenjem tržišne privrede i ukidanjem zakonskih ograničenja za obiteljska gospodarstva stvorio pretpostavke za njihov brži razvitak.

Unutar područja Hrvatskog zagorja ima određeni broj obiteljskih gospodarstava s mlađim i poduzetnim poljodjelicima koji žele intenzivirati i specijalizirati svoju proizvodnju prema tržišnim impulsima, nastojeći u poljodjelstvu ostvariti dobit i namaknuti sredstva za proširenje proizvodnje i povećanje životnog standarda.

Premda još uvijek nema dosljedne makroekonomske politike kao i sustavnih

⁵ U međupoljodjelskoj trgovini javlja se veći broj raznovrsnih proizvoda uglavnom u manjim količinama.

mjera dugoročnije sigurnosti proizvodnje na državnoj razini, mogle bi se poduzeti određene mjere i na nižim razinama, općinama i županiji, u okviru regionalne politike razvitka. Postoji još mnogo zakonskih i administrativnih ograničenja, nedorečenosti u kreditnom i poreznom sustavu, platnom prometu, organizaciji tržišta i drugo što treba riješiti za podsticanje poduzetništva, za dotok kapitala i ulaganja u tržno zanimljive proizvodnje. Na to utječu posljedice rata i otežano gospodarsko stanje, ali ima tu i nasljeđenog načina rada i razmišljanja iz prošlog (real-socijalističkog) sustava.

Podjednake napore treba uložiti kako u osuvremenjivanje proizvodnje tako i cijelog gospodarskog sustava.

Osnovni pravci razvitka poljodjelstva i seoskog područja

Kako je i prije istaknuto, glede samog poljodjelstva, područje Hrvatskog zagorja u cjelini nema izrazitih poredbenih prednosti, pa se može govoriti više o politici unapređenja cjelokupnog ruralnog razvitka područja, razvijanjem djelatnosti koje mogu povući i dopuniti poljodjelstvo. Podizanje manjih specijaliziranih pogona, samostalnih ili kao dopuna većim vanjskim industrijskim graditeljskim i drugim sustavima, a u području usluga osobito ima izgleda razvitak turizma.

Treba istaći da se u industrijskom razvitku ne bi smjelo dopustiti izgradnju bilo kakvih industrijskih postrojenja koje bi predstavljale opasnost po okoliš. Hrvatsko zagorje zbog izrazitih prirodnih ljepota i naseljenosti trebalo bi biti zaštićeno područje.

Turizam bi kao djelatnost zbog prirodnih uvjeta i tradicije trebao biti najznačajnija djelatnost. Izrazite su prednosti područja zbog povijesno-kulturnog nasljeđa (dvorci, burgovi i kurije, crkve i perivoji) i ljepote krajolika i toplih izvora (toplice) i prometnih pogodnosti. Turističku djelatnost treba razvijati zbog znatnih mogućnosti koje nisu dosad ni izdaleka iskorištene. Tu su mogućnosti za seoski i lovni turizam, koji zasad ne postoji, unapređenje postojećeg zdravstvenog turizma i drugo, sve namijenjeno domaćim ali posebice inozemnim gostima.

U tom ruralnom razvitku može se naći mjesta za oživljavanje i tržno podsticanje starih obrta, djelomično i u službi izrade suvenira, a isto tako i drugih djelatnosti kao npr. organiziranje kulinarskih izložbi domaćih jela, prodajnih izložbi radova domaćih umjetnika, izgradnja rekreacijskih i športskih objekata (uključivši i ekskluzivne sportove kao golf, jahanje, te trim-staze itd.).

U području samog poljodjelstva ističemo izgradnju manjih poljoprivredno-pre-rađivačkih pogona za preradu, doradu i konfekcioniranje hrane, zatim otvaranje uslužnih djelatnosti za popravak i iznajmljivanje poljodjelskih strojeva kao i razvijanje trgovačkih i drugih sličnih uslužnih djelatnosti, najviše povezano s turizmom i prometom.

U poljodjelstvu se proizvodna struktura treba postupno mijenjati prema intenzivnoj proizvodnji npr. povrća, cvijeća i ukrasnog bilja, zatim razvijati govedarstvo (krava - tele) na prirodnim resursima, voćarstvo i vinogradarstvo. Nužno je stvoriti proizvode s posebnim obilježjem kraja uključivši i proizvodnju zdrave hrane. Treba se vratiti na tradicijsku proizvodnju i proizvode (uzgoj purana i pataka, pa zatim npr. lovne divljači mliječnih i mesnih prerađevina, meda, i slično), ali i razvijati novu proizvodnju i proizvode shodno suvremenoj tržišnoj potražnji.

Koliko i kako zavisit će uveliko o tržišnim mogućnostima kao ključnoj odrednici, ali i o ograničenjima glede raspoložive radne snage i očuvanja okoliša.

Turistička potrošnja (zdravstveni, rekreacijski, lovni, seoski, športski i vjerski turizam) znatno se može podmiriti proizvodima i prerađevinama bolje kakvoće i prepoznatljivog obilježja proizvedenih na samom (općinskom i regionalnom) području. Sadašnju kao i buduću razinu potrošnje, s obzirom na razvitak turizma, prometa, urbanih područja i ostalih djelatnosti, moguće je ocijeniti, pod pretpostavkom veće iskorištenosti resursa tih djelatnosti. Prema tome će se proizvođači - poljodjelci moći usmjeriti odnosno uložiti kapital, rad i znanje.

Dio količina mlijeka kao i mliječnih prerađevina, zatim sve vrste mesa (od telećeg do kozlećeg i puranskog), povrće i prerađevine, neke vrste voća (trešnje, jagodičasto voće, jabuke), stolno grožđe, voće i prerađevine (sokovi, voćne rakije, jabučnica i jabučni ocat), gljive, med, te šumske plodine i ljekovito bilje, moguće je proizvesti i prodati u samom proizvodnom području. Tu uključujemo i proizvodnju hrane bliske prirodi uz nužan nadzor. Neki od navedenih proizvoda kao i prerađevina mogu se proizvesti sa znatno nižim kapitalnim ulaganjima ukoliko bi se proizvodilo i prodavalo putem poljodjelskih udruga, kao npr. mljekarskih, povrćarskih, vinarskih i drugih. Prodaja bi se mogla organizirati preko aukcija pojedinih proizvoda (voća i povrća, cvijeća, stoke). Za proizvodnju povrća i cvijeća treba stručno ispitati opravdanost stakleničkog i plasteničkog uzgoja s obzirom na izvore tople vode.

Dio proizvedenih količina namijenjenih inozemnim gostima i putnicima u biti čini (tvz. tihi) izvoz, a može se provesti zajedno sa zainteresiranim stranim ulagačima.

Dio proizvodnje može se prodati u druga područja, u gradska središta, posebice u Zagreb, pojedinačno preko udruga i aukcija te i većih proizvodno-prometnih sustava.

Potrošnja hrane u seoskom turizmu, za koje cijelo Hrvatsko zagorje ima znatnih mogućnosti, može se i posebno podsticati podobnom kreditnom i poreznom politikom za obiteljska gospodarstva koja će se toga prihvatiti.

Poljodjelstvo i turizam ne smiju biti konkurentne (glede uposlenosti, ulaganja

i drugo), već nadopunjujuće djelatnosti, bilo da se radi o seoskom turizmu koji se odvija na samom obiteljskom gospodarstvu, ili o opskrbi gostiju svih vrsta (od bolničkih pacijenata do inozemnih lovaca, rekreativaca, športaša, putnika i ostalih).

ZAKLJUČAK

U promidžbi poljodjelstva Hrvatskog zagorja, odnosno bolje rečeno sposobnih i zainteresiranih voditelja obiteljskih gospodarstava, kao i cijelog ruralnog područja, bitne su, uz turističke, i ostale djelatnosti kao npr. obrtnička proizvodnja ili proizvodnja kao dopunski dio većih industrijskih sustava u malim za to izgrađenim pogonima ili, kada je to pogodno, na samom gospodarstvu, zatim organiziranje suvremene trgovine poljodjelskih proizvoda uključujući i zelenu tržnicu, aukcije, specijalizirane sajmove i slično.

Institucijske pretpostavke svekolikog poljodjelskog i ruralnog razvitka uključuju djelatnosti koje počinju vrednovanjem zemljišnih resursa i njihovih poboljšica na regionalnoj i općinskoj razini, pa preko objektivno određenih prostornih i urbanističkih planova, zatim izgradnje tehničke infrastrukture (voda, struja, telefon, kanalizacija), zaštite okoliša do društvene infrastrukture. Time se posebice misli na bolji rad poljodjelske savjetodavne službe, uključivši i selekcijsku službu u stočarstvu i veterinarsku službu, sve oblike doškoloovanja poljodjelaca i drugih zainteresiranih, zatim specijalizirane tečajeve o novim tehnologijama, službe nadzora kakvoće i drugo. U školskom sustavu treba oživjeti nekad vrlo uspješne poljodjelske školske udruge.

Poglavito ističemo to da potporu novih (i oživljavanje tradicijskih) proizvodnji kao i podizanje stručnog znanja može uspješno provesti poljodjelska savjetodavna služba koju treba osmisliti tako da ne bude usredotočena samo na veća, tržna gospodarstva ("farmerskog" tipa), već općenito na poljodjelski i svekoliki ruralni razvitak cjelokupnog ovog područja. Tu se misli kako na unapređenje stručnih znanja, tako i svekolike kulture i standarda življenja obitelji, uključivši poduku žena kao i seoske mladeži.

Posebno mjesto može imati razvitak udruga, kao privatnih udruženja zainteresiranih žitelja, specijaliziranih za pojedinu proizvodnju i proizvode.

Sve su to djelatnosti kojima može pripomoći dobro organizirana općinska i regionalna uprava, stvarajući okvire i uvjete za poduzetništvo, ali i za ukupan ruralni razvitak.

U osmišljavanju razvitka poljodjelstva nužno je na najbolji način iskoristiti poredbenu prednost ovog područja, a to je poglavito blizina velikog potrošačkog

središta - Zagreba, kao i sadašnjih te budućih turističkih mjesta, zatim graničnog područja (carinske zone i važne prometnice), prirodnih ljepota i povijesno-kulturnih spomenika, a prije svega poznatu radišnost ljudi ovog kraja.

Jedan od uvjeta uspješnog razvitka, u neposrednoj budućnosti ali i dugoročnije, je usklađeni regionalni razvitak te izražavanje poredbenih prednosti pojedinih dijelova ove regije s određenom specijalizacijom.

Sadašnje (nove) granice općina i županija ne bi trebale biti uzrok umjetnog odvajanja skladnih i ujednačenih proizvodno-gospodarskih cjelina, bez obzira o kojoj se djelatnosti radi, što posebice vrijedi za poljodjelstvo. To je i smisao cjelovitosti regionalnog razvitka, izražavanje posebnosti manjih područja (općina) i njihovo povezivanje u stvaranju i provedbi nekog proizvodnog programa. Zbog toga je nužno izraditi bilance (proizvodnja, potrošnja, izvoz, uvoz po proizvodima) na općinskoj ali i regionalnoj razini, kao i uskladiti regionalno vrednovanje svih resursa.

Kao osnovicu regionalnog razvitka nužno je provesti stručnu inventarizaciju postojećeg stanja humanih, prirodnih, proizvodnih te gospodarskih resursa, kako bi se mogli odrediti i graditi temeljni pravci budućeg razvitka. Drugim riječima, pretpostavka plana i programa je izrada *gospodarske osnove poljodjelstva* homogenih širih područja cjelokupne regije, a time i općinskih gospodarskih osnova i mogućnosti.

Po znanstveno-stručnom i institucionalnom prihvaćanju gospodarske osnove poljodjelstva (ali i nadopunjujućih djelatnosti) područja, moguće je da zato zainteresirani, ekonomsko i stručno sposobni pojedinci, udruge, tvrtke i drugi ulaze u poduzetnički operativni program proizvodnje i proizvoda shodno gospodarskoj opravdanosti. Istovremeno takva gospodarska osnova obvezuje lokalnu (općinsku) i regionalnu upravu na stvaranje upravnih i institucijskih pretpostavki za podsticanje i funkcioniranje djelatnosti, uz obvezu resurskog i ekološkog očuvanja područja s opće-društvenog gledišta sada i u budućnosti.

SUMMARY

Hrvatsko zagorje, regions in Central Croatia, until the middle of this century was characterized by high rural population, small size, average farm, insufficient employment, low income etc. This caused insufficient exploitation of agricultural resources. Today 70 percent of the farms are of the part-time type, and about 20 percent of farms have no active farmers.

Agriculture on the whole has no significant comparative advantages, so the solution is a general policy for improvement of total rural development and some

specific branches of production. This involves necessary modification in production structure, development of all supplementary agricultural activities, small industry, trades, services, and particularly tourism.

LITERATURA

- Žimbrek, T.** (1993): Socioeconomics Characteristics of Family Farms in Hrvatsko zagorje and Prigorje Regions and Development Possibilities, XVth European Congress of Rural Sociology, Wageningen 2th - 6th August 1993
- Žimbrek, T., Brkić, S., Kolega, A.** (1990): Socio-ekonomska obilježja obiteljskih gospodarstava zagrebačke regije, Agronomski glasnik br. 3, 1993.
- Vidaček, Ž., Žimbrek, T., Franić, R.** (1993): Zemljišni resursi i poljodjelstvo šireg područja Hrvatskog zagorja, rukopis

Adresa autora - Author's address:

Prof. dr. Tito Žimbrek
Agronomski fakultet
Zagreb

Primljeno: 27. 09. 1993